

Kansalaisopinnot Kehittämistyö ja pilotointi Raporttiaineisto

Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö
VSOP-ohjelma
Anne Kotonen
9.6.2005

SISÄLLYS

1. KANSALAISOPINNOT OSANA AKTIIVISTA KANSALAISUUTTA	3
1.1. Mitä kansalaisopinnot ovat	4
1.2. Suositussasiakirja	4
2. YLEISESITTELY KEHITTÄMISTYÖSTÄ	5
2.1. Kehittämistyön resurssointi	5
3. PILOTTIEN YLEISESITTELY	6
4. PILOTIT KOHDERYHMITÄIN	9
4.1. Maahanmuuttajat/monikulttuuriset ryhmät.....	9
4.1.1. Opiskelijat	9
4.1.2. Opintojen aikataulu ja laajuus.....	9
4.1.3. Opetuksen järjestelyt ja menetelmät	9
4.1.4. Opiskelijoiden palaute.....	10
4.2. Järjestö- ja kunnallisaktiivit, luottamushenkilöt	11
4.2.1. Opiskelijat	11
4.2.2. Opintojen aikataulu ja laajuus.....	13
4.2.3. Opetuksen järjestelyt ja menetelmät	13
4.2.4. Opiskelijoiden palaute.....	15
4.3. Linjaopiskelijat.....	18
4.3.1. Opiskelijat	18
4.3.2. Opintojen aikataulu ja laajuus.....	18
4.3.3. Opetuksen järjestelyt ja menetelmät	18
4.3.4. Opiskelijoiden palaute.....	19
4.4. Työttömät, työelämän ulkopuolella olevat.....	19
4.4.1. Opiskelijat	19
4.4.2. Opintojen aikataulu ja laajuus.....	20
4.4.3. Opetuksen järjestelyt ja menetelmät	20
4.4.4. Opiskelijoiden palaute.....	20
4.5. Kuntalaiset ja kyläaktiivit	21
4.5.1. Opiskelijat	21
4.5.2. Opintojen aikataulu ja laajuus.....	21
4.5.3. Opetuksen järjestelyt ja menetelmät	21
4.5.4. Opiskelijoiden palaute.....	22
5. PILOTOINTI JA KEHITTÄMISTYÖ	23
6. SUOSITUS	24
7. TUKIAINEISTO	25
8. ARVIOINTI JA OPITUN TUNNUSTAMINEN	25
9. YHTEENVETO JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET	26
10. LÄHTEET	28
11. LIITTEET	28

1. KANSALAISOPINNOT OSANA AKTIIVISTA KANSALAISUUTTA

Kansalaisyhteiskunnalle on luonteenomaista - vapaaehtoinen ja taloudelliseen voittoon pyrkimätön yhteistyö, joka perustuu yhteisyyden tunteeseen, yhteisöllisiin tapoihin ja perinteisiin sekä viime kädessä moraaliin. Se ulottuu perheestä ja muista ihmisen lähiyhteisöistä paikalliseen yhteistyöhön, yhdistys- ja järjestöelämään, kansanliikkeisiin, kansainvälisiin ja viime kädessä globaaliin NGO-yhteistyöhön [Non-Governmental Organisations]. Kansalaisyhteiskuntaa on myös julkinen keskustelu. (Niemelä, 1999, 195)

Vuonna 1999 pidetty Turun EU-konferenssi Elinikäinen oppiminen, vapaa sivistystyö ja kansalaisyhteiskunta halusi painottaa aktiivisen kansalaisuuden käsitettä vapaassa sivistystyössä ja nostaa siihen liittyvät sisällöt vapaan sivistystyön kentän aktiiviseen tietoisuuteen. Parlamentaarisen aikuiskoulutustustyöryhmän mietinnön (3:2002) aktiivista kansalaisuutta, aikuisten koulutustason kohdentamista ja tietoyhteiskuntavalmiuksia koskevat ehdotukset ovat käynnistäneet Vapaan sivistystyön yhteisjärjestössä (VSY) kansalaisvaikuttamisen ja tietoyhteiskuntavalmiuksien prosessoinnin.

VSY tukee jäsenjärjestökenttensä kansalaisyhteiskuntaa käsitteleviä tehtäviä Vapaan sivistystyön kansalaisopintojen opetussuunnitelmasuosituksen avulla. VSY:n visioasiakirja 2005:n mukaan vapaan sivistystyön keskeisiä tehtäviä ovat:

- Kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen järjestämällä yhteisöjen, yhdistysten ja kansalaisjärjestöjen sivistyspalvelut
- Persoonallisuuden monipuolinen kehittäminen tiedollisten, taiteellisten, elämän- ja maailmankatsomuksellisten sekä käden taidon ja ilmaisun opintojen avulla
- Demokratian ja sen arvojen vahvistaminen tukemalla itsenäisen, yhteistyökykyisen ja arviointikykyisen ihmisen kasvua

Vanhasen hallituksen politiikkaohjelmista tietoyhteiskuntaohjelma ja kansalaisvaikuttamisen ohjelma sekä opetusministeriön tavoiteohjaus ovat fokusoineet tarvetta edistää aktiivista kansalaisuutta vapaan sivistystyön kontekstissa. Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman keskeiset tavoitteet ovat:

(1) Koulu ja oppilaitokset tukevat kasvua aktiiviseen ja demokraattiseen kansalaisuuteen elinikäisen oppimisen periaatteen mukaisesti. Suomen kansalaisuuden ohella kasvatuksessa tulee ottaa huomioon EU:n kansalaisuus ja maailmankansalaisuus.

(2) Kansalaisyhteiskunnan juridiset ja hallinnolliset toimintaedellytykset ovat kansalaistoiminnan kannalta suotuisia ja ajanmukaisia. Kolmannen sektorin tutkimus-, koulutus- ja kehittämispalveluita kehitetään.

(3) Perinteisiä ja uusia kansalaisvaikuttamisen kanavia ja mahdollisuuksia kehitetään niin, että ne tukevat kansalaisten täyttä osallistumista yhteisöjen ja yhteiskunnan toimintaan. Hallinnolla on tarpeelliset työkalut ja asenteellinen valmius keskusteluun kansalaisten kanssa.

(4) Edustuksellisen demokratian rakenteet ja käytännöt toimivat hyvin kaikilla päätöksenteon tasoilla ja niissä otetaan huomioon tapahtuvat suuret yhteiskunnalliset muutokset tietoyhteiskunnasta globaalistumiseen.

1.1. Mitä kansalaisopinnot ovat

Vapaan sivistystyön painopisteitä ovat kansalaisvaikuttamisen edistäminen ja kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen. Tavoitteet konkretisoituvat VSY:n Kansalaisopintojen opetuskokonaisuudessa. Kansalaisopinnot ovat yksi kansalaisoppimisen muoto. Kansalaisopinnoissa kannustetaan ihmisten kasvua osaaviksi kansalaisiksi, omien yhteisöjensä ja koko yhteiskunnan aktiivisiksi jäseniksi. Kansalaisopintojen taustalla on oletus ihmisten kiinnostuksen vähenemisestä yhteisten asioiden hoitoon (Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma 2003-2008; Vapaan sivistystyön kansalaisopinnot 2003). Kansalaisopintojen keskeisiä käsitteitä ovat:

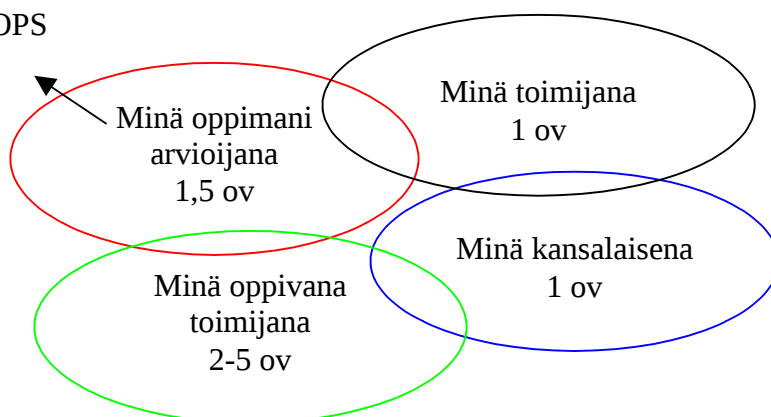
- aktiivinen kansalaisuus
- demokratia
- sosiaalinen pääoma
- yhteisöllisyys

1.2. Suositusasiakirja

Suositus Vapaan sivistystyön kansalaisopinnoista on VSY:n asettaman työryhmän laatima asiakirja. Se on myös osa Vapaan sivistystyön osaaminen ja pätevyys (VSOP) ohjelmaa. VSY:n hallitus hyväksyi suosituksen 16.9.2003 kokeilua varten. Suositus on laadittu ohjeistukseksi koulutuksen järjestäjille, ylläpitäjille ja oppilaitoksille. Suosituksen yhtenä tarkoituksena on varmistaa opintokokonaisuuden yhdenmukaiset valtakunnalliset tavoitteet ja opintojen sisältö kyseistä koulutusta järjestävissä vapaan sivistystyön organisaatioissa. Kansalaisopintojen suositusasiakirja listaa kansalaisopintojen tehtäviä:

- ihmisten osallisuuden ja osallistumisen lisääminen
- yhteisöllisyyden vahvistaminen ja sosiaalisen pääoman lisääminen
- kansalaistoiminnan monipuolistaminen
- kansanvallan ja kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen
- kansalaisten elinikäisen oppimisen tukeminen

HOPS, ROPS

Kuvio 1. Opintokokonaisuuden rakenne, tavoitteet ja keskeiset sisällöt (5-8 ov)

2. YLEISESITTELY KEHITTÄMISTYÖSTÄ

Suositusasiakirjan toimivuudesta tarvittiin tietoa vapaan sivistystyön oppilaitoksista ja jäsenjärjestöistä. Kokemuksia kerättiin kentällä järjestetyistä pilottikoulutuksista. Tämä loppuarvio kokoa yhteen Kansalaisopinnot -opintokokonaisuuden pilotoijien loppuraporteista sekä 24.5.2004 pidetystä yhteisestä arviointiseminaarista saadut kokemukset ja arviot pilottien, kehittämistyön sekä suosituksen ja tukimateriaalien toimivuudesta kehittämisajalla 2002 - 2004. Katse suunnataan tulevaisuuteen ja vapaan sivistystyön todellisiin mahdollisuuksiin toimia aktiivista kansalaisuutta ja kansalaisyhteiskuntaa rakentavana varteenotettavana areenana.

Kahden vapaan sivistystyön opintokokonaisuuden - tietoyhteiskuntavalmiudet ja kansalaisopinnot - kehittäminen käynnistettiin siis vuonna 2002. Kehittämistyö sisältyy VSOP:n Opitun tunnustamisen projektiin. Työryhmä, jonka jäseninä olivat Maria Bäck-Palmén (KTOL), Aaro Harju (SKAF), Sirpa Hartojoki (HEO), Hanna Laitinen (Kiljavan opisto), Ari Myllyviita (KSL), Eva Palin (TJS-opintokeskus), Riikka Uusulainen (Kristillinen opintokeskus), Ahti Valke (OK-opintokeskus), Sinikka Varila (MSL), Seppo Niemelä (VSY), Leena Saloheimo (VSY) siht. ja Anneliina Törrönen (VSY) pj. Myös Seppo Heikkinen (YLE) osallistui työskentelyyn. Luonnosta käsiteltiin työseminaarissa Kiljavalla 12. – 13.9.2002. Seminaarin aikana muodostettiin ehdotukset ja päätökset etenemistavoista sekä aloitettiin kehittämisryhmän muodostaminen. VSY esitti lokakuussa 2002 avoimen kutsun kansalaisopintojen kehittämiseen. Oppilaitosten edustajista muodostettiin pilottiryhmä. Loppuvuonna 2002 aloitettiin työ, jossa tuotettiin suositus opintokokonaisuudesta, kaksi kouluttajan tuki- ja virikeaineistoa ja oppilaitoskohtaiset sovellukset sekä kokeiltiin niitä käytännössä. Yhteinen koulutus- ja kehittämistyö tapahtui seminaareissa ja verkkopohjaisessa ryhmätyöfoorumissa Ryhmixissä.

Kehittämistoiminnan vastuuhenkilönä toimi Aaro Harju SKAF:sta. Hallinnoinnista ja tiedonvälityksestä sekä pilotoinnin aikana koordinoinnista vastasi Anneliina Törrönen sekä Anne Kotonen 1.8.2004 alkaen VSY:stä. Suositusta opetussuunnitelmasta työsti työryhmä, jonka jäseninä olivat Aaro Harju, Pirjo Keinänen (Rovala-opisto) ja Heikki Toimi (Paasikivi-Opisto). Kansalaisopintojen kouluttajille suunnattua tukiaineistoa koostavaan työryhmään kuuluivat Aaro Harju, Pauliina Arola ja Raine Mäkelä (Kiljavan opisto). Kansalaisopintojen kehittämistyön puitteissa tuotettiin myös toinen, maahanmuuttajien kouluttajille suunnattu tukiaineisto. Tukiaineiston tuottaneen työryhmän jäseninä toimivat Juha Mäkirinta (Viittakiven opisto), Marjaana Kanerva (Kristillinen opintokeskus) ja Jyrki Sipilä (Helsingin aikuisopisto). Aineistot julkaistiin internetsivustoina lokakuussa 2003.

2.1. Kehittämistyön resurssointi

Vapaan sivistystyön kansalaisopinnot –opintokokonaisuuden rahoitus muodostui kahdesta opetusministeriön Vapaan sivistystyön yhteisjärjestölle vuonna 2002 myönnetystä valtionavustuksesta. Avustusrahoja käytettiin kehittämistyöhön ja suunnitteluun sekä kokeilukoulutusten tukemiseen oppilaitoksissa.

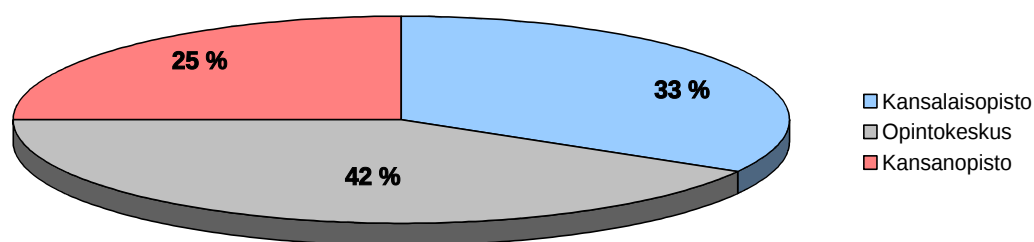
Toiminto	Kustannukset
Kansalaisopinnot / kokeilukoulutusten tukeminen	145 016
Tietoyhteiskuntavalmiudet / kokeilukoulutusten tukeminen	89 996
Yhteensä	235 012

Taulukko 1. Kokeilukoulutusten tukeminen

3. PILOTTIEN YLEISESITTELY

Kansalaisopintojen kehittämistyössä oli mukana yli kaksikymmentä oppilaitosta, joiden edustajat työskentelivät opintoja kehittäen vuosina 2002 – 2004. Oppilaitosten edustajat tuottivat oppilaitoskohtaiset opetussuunnitelmat, joita kokeiltiin vuosina 2003 - 2004. Vuoden 2003 lopussa pilottitukea myönnettiin kahden uuden pilotin suunnitteluun, toteutukseen ja raportointiin. Oppilaitokset aloittivat pilotoinnin pääosin syksyllä 2003. Kansalaisopintojen pilottikokonaisuuksia aloitettiin kaikkiaan **26**. Toteutuneita kokonaisuuksia oli kaikkiaan **24**.

Opintokokonaisuutta pilotoitiin kansanopistossa, kansalais- ja työväenopistoissa ja opintokeskuksissa. Kahdeksassa (**8**) kansalais- ja työväenopistossa tehtiin opetussuunnitelmat ja käynnistettiin pilottikoulutukset. Pilotointi lähti käyntiin myös kuudessa (**6**) kansanopistossa. Kuusi (**6**) opintokeskusta toteutti kymmenen (**10**) kansalaisopintojen pilottiryhmää ympäri Suomen.

Kuvio 2. Kansalaisopintojen pilottikoulutusten prosenttijakauma oppilaitosmuodoittain

Pilottikoulutuksen toteuttaneet oppilaitokset 2002-2004:

Kansalaisopistot:

- Haapaveden kansalaisopisto
- Heinolan kansalaisopisto
- Hyvinkään kansalaisopisto
- Joensuun Vapaaopisto
- Linnalan Opisto
- Mikkelin kansalaisopisto
- Sastamalan Opisto
- Valkeakoski-Opisto

Sivistysliittojen opintokeskukset:

- Kansan Sivistystyön Liitto KSL
- Kristillinen opintokeskus 2 pilottia
- Maaseudun Sivistysliitto MSL
- OK-opintokeskus
- Opintokeskus Kansalaisfoorumi SKAF
- Työväen Sivistysliitto TSL 4 ryhmää

Kansanopistot:

- Alkio-opisto
- Itä-Hämeen Opisto
- Kiljavan opisto
- Seurakuntaopisto
- Viittakiven opisto
- Ylitornion kristillinen opisto

Koulutuksen keskeyttäneet oppilaitokset 2002-2004:

Lieksan kristillinen opisto
 Paasikivi-Opisto
 Pohjois-Karjalan opisto
 Rovola-opisto (ei tietoa toteutuksesta)
 Vihreä sivistysliitto VISIO

Pilottikoulutusta suunniteltiin monelle kohderyhmälle. Kansanopistoissa opintoja tarjottiin pääasiassa pitkien linjojen opiskelijoille, maahanmuuttajille ja monikulttuurisille ryhmille. Kansalais- ja työväenopistojen piloteissa kohderyhmät jakaantuivat laajemmin ja kohdentuivat paikallisia tarpeita vastaavalla tavalla. Työttömät ja työelämän ulkopuolella olevat ihmiset olivat kohderyhmänä kahden kansalaisopiston pilotissa. Tämän lisäksi opintoja tarjottiin avoimesti kansalaisopiston kaikille opiskelijoille. Kansalaisopintoja kohdennettiin myös erilaisten kyläyhdistysten ym. käyttöön sekä paikkakunnalle hiljattain muuttaneille, uusille asukkaille (ks. case 1: Hyvinkää kotikaupungiksi –kansalaisopintojen loppuraportti).

Opintokeskukset kohdensivat kansalaisopinnot pääosin jäsenjärjestökentälleen: yhdistysten ja järjestöjen toimijoille sekä paikallisten ammattiosastojen luottamusmiehille. Myös Kiljavan opiston kohderyhmänä olivat ay-aktiivit. Useissa piloteissa opintokeskusten omin työmuoto, opintokerho, otettiin opintojen lähtökohdaksi.

Opintokeskusten järjestöaktiiviryhmissä rekrytointi onnistui pääosin hyvin, joskin osa opintoryhmistä keskeytti opinnot. Kansalais- ja työväenopistoilla sekä kansanopistoilla rekrytointi oli haasteellisempaa. Rekrytoinnin ja opintojen ongelmien syinä nähtiin mm. tiedotuksen ja markkinoinnin kohdentumattomuus, ryhmän heterogeenisyys ja motivoinnin vaikeus.

Rekrytoinnissa onnistumiset saavutettiin räätälöinnin ja kohdistamisen kautta. Tiedotuksen ja opintotarjonnan tulee olla erilaista eri kohderyhmille sekä mahdollisimman laajaa. Porkkanat, kuten opintojen maksuttomuus ja muuten maksullisten opintojen korvaus, toimivat mm. kansanopistoissa. Ongelmina nähtiin kohderyhmän tavoittaminen sekä markkinoinnin ja valtakunnallisen tiedotuksen vähyys. Ongelmallisena koettiin myös opiskelijoiden aikapula ja ”hyödyn tavoittelu” sekä opiskelijoiden motivointi.

Kansalaisopintojen sisältöjen puhuttelevuudessa ja opintojen onnistumisessa tärkeänä pidettiin toimintaa omista lähtökohdista. Tuki- ja virikeaineistot sekä YLE:n aineisto saivat kiitosta. Kuitenkin samat aineistot koettiin joissain piloteissa ongelmallisina: YLE:n aineisto tuli liian myöhään ja VSY:n tukiaineisto koettiin akateemiseksi.

Menetelmiin liittyvinä onnistumisina mainittiin: opiskelu toiminnan kautta, avoin ilmapiiri, keskustelut, opintovierailut ja projektit. Ongelmina mainittiin kotitehtävät (opiskelijoiden aikapula) sekä kuinka saada oppiminen näkyväksi muutoin kuin kirjoittamalla.

Opintokokonaisuus vaatii paljon ohjausta. Tämä synnytti myös ongelmia: ohjaajien aikapula tuli esiin pilotoijien puheessa. Samoin opiskelijoiden omaehtoisuus asetti haasteita ohjaukselle. Vertaisohjaus toimi joissain piloteissa hyvin. Myös vertaisarviointi onnistui osassa piloteista hyvin. Itsearviointi oli keskeisin arvioinnin muoto monissa piloteissa (HOPS:in ja ROPS:in jatkuva arviointi). Tosin itsearviointi nähtiin myös haasteena ja ongelmallisena asiana. Todistus näyttäisi olevan tärkeä kansanopistojen linjaopiskelijalle, mutta ei esim. järjestöaktiiville, joskin sovellukset innostavat järjestötyöntekijöitäkin.

Pilottioppilaitos	Kohderyhmä	Ryhmäkoko	Toteutui 5 ov
Kansalaisopinnot			
Alkio-opisto	Linjaopiskelijat	6	x
Haapaveden ko	Työttömät miehet	9	x
Heinolan ko	Opiston asiakkaat	8	x
Hyvinkään ko	Uudet asukkaat	13	x
Itä-Hämeen Opisto	Linjaopiskelijat	15	x
Joensuun Vapaaop.	Kyläaktiivit	14	x
KSL	Ay-aktiivit 2 ryhmää	17	x
Kiljavan opisto	Ay-aktiivit	11	x
Kristillinen opint. I	Maallikkokoulu	30	x
Kristillinen opint. II	Seurak. luottam.	30	x
Linnalan opisto	Maahanmuuttajat	8	x
Mikkelin ko	Työeläm. ulk.puol.	6	x
MSL	Kunnallisvaikuttajat	8	x
OK-opintokeskus	Jäsenjärjest. jäs.	13	x
SKAF	Jäsenjärjest jäs.	16	x
Sastamalan Opisto	Opiston asiakkaat	13	x
Seurakuntaopisto	Linjaopiskelijat	vaihteli	x
TSL	4 ryhmää	33	4ryhmää
Valkeakoski-Opis.	Työelämän ulkop.	9	x
Viittakiven opisto	Maahanmuuttajat	12	x
Ylitornion kr. opisto	Seurak. luottam.	24	x
Yhteensä		295	24

Taulukko 2. Opintokokonaisuuden kohderyhmät, ryhmäkoot ja toteutuksen laajuus

4. PILOTTI KOHDERYHMITÄIN

4.1. Maahanmuuttajat/monikulttuuriset ryhmät

Esiteltävien ryhmien listaus:

- Linnalan Opisto, aikuiset maahanmuuttajat
- Viittakiven opisto, aikuiset maahanmuuttajat, vapaatavoitteisen koulutukset opiskelijat
- Työväen sivistysliitto, Mikkeli

4.1.1. Opiskelijat

Linnalan Opiston pilotin opiskelijat rekrytoitiin Savonlinnan ja Kerimäen työvoimatoimistojen avustuksella. Opiskelijoita saatiin mukaan myös ohjaavan opettajan yhteydenotoilla maahanmuuttajiin. Opinnot aloitti kahdeksan opiskelijaa: seitsemän naista ja yksi mies. Yksi opiskelija keskeytti opinnot ilmoittamatta syytä, mutta toisella viikolla aloitti uusi opiskelija, joka suoritti opinnot loppuun. Koko 5 ov:n kokonaisuuden suoritti 7 opiskelijaa. Kaikki opiskelijat olivat entisen Neuvostoliiton alueelta ja äidinkieltään venäjänkielisiä. Iältään he olivat 37-67-vuotiaita. Suomen kielen taito oli kaikilla jo kohtuullinen. He pystyivät ilmaisemaan itseään sekä kirjallisesti että suullisesti. Opiskelutaidoissa oli jonkin verran eroja.

Työväen sivistysliiton Mikkelin pilottiryhmä käynnistyi yhdessä TSL:n muiden pilottiryhmien (yhteensä 4 kpl) kanssa 4.10.2003 järjestelyssä starttitilaisuudessa Jyväskylässä. Osallistujat tulivat ryhmään TSL:n Mikkelin oppimiskeskuksessa järjestetyltä suomen kielen kurssilta. Osallistujia oli kahdeksan (8). Ryhmä toimi opintokerhomuodossa nimellä Omat opinnot.

Viittakiven opiston kohderyhmä oli maahanmuuttajien vapaatavoitteisen koulutuksen opiskelijat. Opiskelijat eivät ilmoittautuneet erikseen kansalaisopintoihin vaan ne toteutettiin integroituna koko opintokokonaisuuteen. Ryhmässä oli 12 opiskelijaa. Opiskelijat tulivat kaikkiaan kuudesta eri maasta ja neljästä maanosasta. Yksi opiskelijoista joutui sairauden takia jättämään kurssin kesken. Ryhmä oli lähtötasoltaan hyvin heterogeeninen: opiskelijoiden ikä vaihteli suuresti, samoin koulutustaso ja aika, jonka he olivat asuneet Suomessa.

4.1.2. Opintojen aikataulu ja laajuus

Linnalan Opistossa kansalaisopintojen laajuus oli 5 ov. Opinnot toteutettiin 6.10. - 27.11.2003.

Viittakiven pilottikoulutus toteutettiin 1.9. – 19.12. 2003. Viittakiven pilotissa ryhmän heterogeenisuus ja erityisesti kieliongelmat synnyttivät tilanteen, jossa suunnitelmia jouduttiin muuttamaan. Erillisestä kansalaisopintojen kokonaisuudesta luovuttiin ja katsottiin, että yksilötavoitteinen koulutus kokonaisuudessaan muodostui maahanmuuttajille suunnatuiksi kansalaisopinnoiksi. Näin muodostui käytännössä 16 ov:n laajuiset kansalaisopinnot.

TSL:n Mikkelin pilotti toteutui ajalla 4.10.2003-17.10.2004 5 ov:n mittaisena opintokerhona.

4.1.3. Opetuksen järjestelyt ja menetelmät

Linnalan Opistossa kouluttajana toimi kehittämistyön vastuuhenkilö. Opinnot suoritettiin oppilaitoksen OPS:in mukaisesti. Sisällöt toteutuivat lähes sellaisenaan. ROPS:it muuttuivat hieman opintojen kuluessa. Opintoihin sisältyi runsaasti lähiopetusta. Oppimisessa käytettiin paljon pari- tai ryhmätyöskentelyä sekä analyysoivaa keskustelua. Käytännön vuorovaikutteinen toiminta tuli esille toimintaprojektissa ja tutustumiskäynneillä.

TSL:n Mikkelin pilotissa työtavoiksi valittiin luennot, keskustelut, vierailut ja tutustumiskäynnit (työpaikat, kirjasto, historialliset kohteet, palvelut, kulttuuritarjonta ym.). Teemoja käsiteltiin vierailevien luennoitsijoiden ja vierailujen kautta. Ryhmäläiset laativat raportteja ja alustuksia teemoista. Projektina toteutettiin kirjallinen raportti ryhmän toiminnasta. Ryhmässä oli enemmän ja vähemmän suomen kieltä osaavia ja kuriositeettina voi mainita, että ryhmässä toimi myös kielenhuoltaja.

Viittakiven pilotissa koulutuksesta vastasi vastaava opettaja, joka myös antoi suurimman osan opetuksesta. Yhteiskuntatiedon ja kansalaistaidon, osin taito- ja taideaineiden, suomen kielen ja atk:n opetusta antoivat muut opiston opettajat. Opinnoista tehtiin alku- ja loppukartoitus. Jokainen opiskelija teki portfolion. Opintojen osiot noudattivat laajennetusti kansalaisopintojen suositusta: opinnot sisälsivät yhteiskuntatietoutta ja kansalaisvalmiuksien opiskelua. Aihealueina olivat suomen kieli, itsetuntemus ja vuorovaikutustaidot, kulttuurintuntemus ja monikulttuurisuus, opiskelu- ja työelämävalmiudet, tietoyhteiskuntataidot sekä taito- ja taideaineet. Lisäksi opinnot sisälsivät työssä oppimista ja omia projekteja.

Kokeilu tuki koulutuksen tavoitetta parantaa opiskelijan mahdollisuuksia hakeutua työelämään, jatko-opintoihin ja vapaaehtoistyöhön. Siinä ohjattiin opiskelijaa löytämään kansalaistoiminnan mahdollisuudet, annettiin hänelle välineitä kansalaistaitojen oppimiseen sekä rohkaistiin häntä uusien vaikutuskanavien etsimiseen. Opinnoissa käytettiin kokemuksellisia ja toiminnallisia menetelmiä, kuvaa ja draamaa sekä erilaisia pari- ja ryhmätöitä.

4.1.4. Opiskelijoiden palaute

Linnalan Opiston pilotissa opiskelijat kertoivat tärkeimmiksi tavoitteikseen opinnoissa mm. seuraavat asiat: suomen kielen parantaminen, kansalaisen oikeudet ja velvollisuudet, työelämätietous, paikkakunnan palvelut, valtion rakenne, laki- ja sosiaaliturva-asiat, osallistuminen. Linnalan Opiston pilotin opiskelijat olivat hyvin tyytyväisiä opintojen antiin ja ohjaukseen. Myös oppilaitoksen OPSiin kirjatut opintojen tavoitteet toteutuivat.

TSL:n Mikkelin Omat opinnot -ryhmän opiskelijapalaute oli positiivinen. Tärkeimpänä antina nähtiin tutustuminen paluumuuttajiin ja heidän ongelmiinsa, kielen taidot ja historian oppiminen sekä oman vastuun lisääntyminen omasta oppimisprosessista.

Viittakiven opiston pilottikoulutuksen lähes kaikki opiskelijat huomasivat myönteisiä muutoksia itsessään kurssin aikana. Opiskelijat saivat uusia ystäviä ja rohkeutta osallistua työelämään. Kurssi toi heille mielenrauhaa, lisäsi kärsivällisyyttä ja itsetuntemusta sekä kykyä ja rohkeutta itseilmaisuun. Yksi opiskelija kertoi muuttuneensa niin paljon, että tuttavakin oli muutoksen huominut. Menetelmistä parhaimpina pidettiin lähiopetusjaksoja, etätehtäviä ja oppimispäiväkirjaa. Lisäksi mainittiin ryhmäkeskustelut, tutustumiskäynnit ja kädentaidot.

Opintojen aikana Linnalan Opiston opiskelijat vertasivat kansalaisopintoja useamman kerran aikaisemmin käymiinsä työvoimapolitiittiseen kielikoulutukseen, ohjaavaan koulutukseen sekä työnhakuvalmennukseen. Opiskelijoiden mukaan kansalaisopinnoissa tiedon omaksuminen varmistetaan edellä mainituista koulutuksista poiketen. Keskustelut ja vaikeiden asioiden selittäminen sekä oppimisen seuraaminen etätehtävillä ja oppimispäiväkirjalla saivat kiitosta.

Pilottien opiskelijat antoivat kehittämis ehdotuksia: osan mielestä opinnot olisivat saaneet olla pitempiketoiset ja opinnoista olisi pitänyt maksaa ylläpitokorvaus. Lisää suomen kielen opetusta toivoi kuitenkin useampi opiskelija. Yhden osallistujan mukaan tällaiset kurssit ovat välttämättömiä maahanmuuttajille. Tärkeimpänä antina koettiin työelämään liittyvät tiedot ja taidot sekä tiedot

perusoikeuksista, koulutuksesta, oikeuslaitoksesta, demokratiasta ja diktatuurista jne. Ongelmina mainittiin ymmärtäminen, puhuminen ja kirjoittaminen, viralliset termit sekä matkoista aiheutuneet kustannukset.

Linnalan Opiston pilotti onnistui hyvin. Viittakiven opistossa ryhmä oli haasteellinen, kaikkia koulutukselle asetettuja tavoitteita oli mahdoton saavuttaa. Kurssin lopussa olikin ilmeistä, että opiskelulle asetetut yhteisölliset, yksilölliset sekä opetukselliset tavoitteet olivat toteutuneet paljon ennakoitua paremmin. Näyttää siltä, että kansalaisopinnot palvelevat parhaiten maahanmuuttajia, joilla on peruskielitaito, kehittyneet opiskelutaidot, jonkin verran taustatietoa suomalaisesta yhteiskunnasta, itsetuntoa opiskelijana ja etenkin motivaatio opiskella. Opiskelijalähtöisyys ja joustavuus ovat tärkeitä lähtökohtia kansalaisopintojen onnistuneelle toteutukselle. Kehittämistyötä tulee pilotoijien mielestä jatkaa kansalaisten parissa ja erityisesti niiden, jotka nyt kokevat osallisuuden mahdollisuutensa kansalaisina vähäisiksi.

Maahanmuuttajien motivoiminen opiskelemaan kansalaisopintoja on vaativa tehtävä. Pitäisi olla jokin tarpeeksi houkutteleva ”porkkana”, jonka avulla opiskelijat motivoituisivat riittävästi opintoihin. Vapaaehtoinen iltapöytä ei motivoi riittävästi, koska opiskeleminen ei tuota välitöntä taloudellista hyötyä ja opiskelujen keskeyttäminen ei aiheuta esimerkiksi peruspäivärahan menetyksiä. **Parhaiten kansalaisopinnot saattaisivat sopia osaksi laajempia maahanmuuttajien opintoja, joihin olisi saatu rahoitusta myös jotakin muuta kautta. Tällaiset opinnot voisivat olla esimerkiksi kansanopiston internaattiopintoja.**

Ilmeistä on myös se, että mitä homogeenisempi maahanmuuttajien opintoryhmä on oppimiskulttuuriltaan, sitä paremmin ryhmä toimii. Opintoryhmä, joka muodostuisi esimerkiksi jonkin tietyn etnisen ryhmän edustajista ja heillä olisi jo lähtömaassaan kokemusta aktiivisesta kansalaistoiminnasta, saattaisi olla hyvinkin motivoitunut ryhmä opiskelemaan kansalaisopintoja. Joka tapauksessa opinnot edellyttävät tutorilta järjestelmällisyyttä ja mahdollisimman tarkkaa aikataulua opintojen etenemisestä. Tärkeätä on myös miettiä, miten opinnoista voitaisiin parhaiten tiedottaa.

4.2. Järjestö- ja kunnallisaktiivit, luottamushenkilöt

Esiteltävien ryhmien listaus:

- Joensuun vapaaopisto
- Kansan sivistystyön liitto KSL
- Kiljavan opisto
- Kristillinen opintokeskus I
- Kristillinen opintokeskus II
- Maaseudun sivistysliitto MSL
- Opintotoiminnan keskusliitto OK-opintokeskus
- Opintokeskus Kansalaisfoorumi SKAF
- Työväen sivistysliitto TSL Iisalmen ryhmä
- Työväen sivistysliitto TSL Joroisten ryhmä
- Työväen sivistysliitto TSL Jyväskylän ryhmä
- Ylitornion kristillinen opisto

4.2.1. Opiskelijat

Joensuun vapaaopiston pilottiin: Irti alamaisuudesta osallistui aluksi 14 opiskelijaa, joista todistuksen sai 12. Opiskelijat edustivat seuraavia yhdistyksiä: Kotien puolesta ry, Joensuun seudun

aivohalvausyhdistys, Itä-Suomen sinkut, MLL:n Lehmon osasto, Capoeira yhdistys, Joensuun rauhanryhmä, Joensuun seudun Leaderyhdistys.

Kansan sivistystyön liiton (KSL) Kansalaisopintojen pilotissa opiskelijat tulivat eri kokonaisuuksista: 1) helsinkiläiset aktiivit (järjestötyö kunniaan, puoluekoulu), 2) Jyväskylän seudun eläkeläiset (Eläkeläiset ry:n Keski-Suomen aluejärjestö ja aluetoimikunta). Opiskelijoita oli yhteensä 17, joista osa jätti leikin kesken.

Kiljavan opiston pilotissa oli mukana 11 ay-aktiivia. Suurin osa opintokokonaisuuteen osallistuneista oli pyrkimässä vaativampiin ay-tehtäviin. Ammattialtaan opiskelijat edustivat postia, viestintäalaa, puusepänteollisuutta, metalliteollisuutta aja ilmailualaa. Rekrytoinnissa oli hienoisia ongelmia ja opinnot käynnistyivät vasta kevätkaudella 2004.

Kristillisen opintokeskuksen I-pilotissa järjestettiin kansalaisopintojen seurakuntasovellus: Maallikkokoulu Kajaanin rovastikunnan seurakunnille. Mukana oli 30 aikuista seurakuntalaista. Maallikkokoulun tarkoitus oli vahvistaa yksilön identiteettiä ja rohkaista häntä toimimaan omassa seurakunnassaan aktiivisena, sosiaalisena, kantaottavana ja eettisenä aikuisena.

Kristillisen opintokeskuksen II-pilotissa oli mukana 30 Rovaniemen seurakunnan luottamushenkilöä, ja todistuksen sai 29 henkilöä. Opinnoissa painottui perehtyminen koko maan ja erityisesti Lapin alueen kirkolliseen perinteeseen ja vaikuttamiseen. Tärkeitä sisältöalueita olivat myös kurssilaisten persoonallisuuden vahvistaminen, kansalaisten auttaminen ja lähimmäisten palveleminen.

Maaseudun sivistysliitto MSL toteutti kansalaisopinnot Kuntavaikuttaja –nimisenä koulutuksena yhteistyössä keskustajärjestöjen kanssa. Opinnot aloitti 12 opiskelijaa, joista 11 suoritti opinnot loppuun.

OK-opintokeskuksen Kansalaisopinnot -pilottiin tuli opiskelijoita yhteensä 13 kpl kuudesta OK:n jäsenjärjestöstä (Mannerheimin lastensuojeluliitto, Suomen Parkinson-liitto, Suomen MS-liitto, Lihastautiliitto, Suomen CP-liitto ja Aivohalvaus- ja dysfasialiitto).

Opintokeskus Kansalaisfoorumin (SKAF) pilotin opiskelijat olivat kansalaisjärjestötoimijoita ja -työntekijöitä. Kansalaisopinnot aloitti 16 henkilöä, joista kymmenen (10) suoritti opinnot kokonaan loppuun.

Työväen sivistysliitto TSL Iisalmen opintokerhon nimi oli Näpsät. Kerhossa suoritti kansalaisopintokokonaisuutta yhdeksän (9) kerholaista. Kerholaiset kuuluivat samaan PAM:in ammattiosastoon.

Työväen sivistysliitto TSL Joroisten opintokerhon nimeksi tuli Kartanon väki. Joroisten ryhmässä opiskeli kymmenen (10) opiskelijaa, kaikki Joroisten kunnan perhepäivähoitajia.

Työväen sivistysliitto TSL Jyväskylän ryhmän nimenä oli Kansalaisopintoryhmä Aktiivat. Ryhmäläiset olivat ammattiosastoaktiiveja ja osa oli työttömiä. Aktiivoja oli kuusi (6).

Ylitornion kristillisessä opistossa kansalaisopinnot suunnattiin Väylänvarren seurakuntien luottamushenkilöille. Opintoihin ilmoittautui 29 opiskelijaa, joista opinnot aloitti 24 opiskelijaa. Kaksi heistä keskeytti opinnot ensimmäisen lähijakson jälkeen. Todistuksen sai 22 opiskelijaa.

4.2.2. Opintojen aikataulu ja laajuus

Joensuun vapaaopiston pilotti käynnistyi syyskuussa 2003 ja saatettiin päätökseen toukokuussa 2004. Pilotin laajuus oli 5 ov.

Kansan sivistystyön liiton (KSL) pilotin laajuus oli 5 ov. Opinnot toteutettiin kevät-syyskaudella 2004. Oppimistilaisuudet toteutettiin viikonloppukursseina ja iltakursseina. Eläkeläiset ry:n kurssit olivat päivätahtumia ja joskus iltatilaisuuksia.

Kiljavan opistossa opintokokonaisuus toteutettiin 7 ov:n mittaisena kaudella 2003-2004. Opinnoissa oli käytetty myös aikaisempien opintojen hyväksilukemista.

Kristillisen opintokeskuksen I-pilotti toteutettiin ajalla 1.9.2003-12.12.2004. Opintojen laajuus oli 15 ov sisältäen kaikki suosituksen omat moduulit. Opinnot rakentuivat perehdyttämiskaudesta, peruskurssista ja syventävästä kaudesta (14 itsenäistä moduulia). Pilotissa yhdistettiin Kajaanin rovastikunnan pitkäkestoinen maallikkokoulu ja VSY:n Kansalaisopintojen opetussuunnitelma.

Kristillisen opintokeskuksen II-pilotti pidettiin ajalla 25.2-27.10.2004. Opinnot olivat 5 ov:n laajuisia noudattaen suositusta.

Maaseudun sivistysliitto MSL:n pilotti ajoittui 28.2-30.9.2004 väliselle ajalle. Opiskelijat suorittivat opintoja 6,5-8,5 ov:n marginaalilla.

OK-opintokeskuksen pilotti ajoittui 7.11.2003-18.9.2004 väliselle ajalle. Opinnot olivat 5 ov:n laajuiset.

SKAF:n pilotissa kansalaisopintojen laajuus oli 5 ov. Opinnot toteutettiin 25.9.2003 – 1.4.2004. Opintoihin sisältyi neljä lähipäivää, joiden lisäksi opiskelu tapahtui virtuaaliluokassa ajalla lokakuu 2003 – maaliskuu 2004.

Työväen sivistysliitto TSL Iisalmen (Näpsät), Joroisten (Kartanon väki) ja Jyväskylän (Aktiivat) kansalaisopintokerhot toimivat ajalla 4.10.2003-17.10.2004 viiden (5) ov:n mittaisina. Opinnot aloitettiin kaikille TSL:n ryhmille yhteisellä aloitusseminaarilla ja lopetettiin myös arvioivaan yhteisseminariin. Toteutustapa tuntuu mielekkäältä.

Ylitornion kristillisen opiston toteuttamat Väylänvarren luottamushenkilöiden kansalaisopinnot olivat laajuudeltaan 5 ov. Opinnot toteutettiin 26.9.2003 – 11.5.2004. Lähiopetus jaksottui neljälle kahden päivän jaksolle sekä yhdelle lähiopetuspäivälle. Itsenäisen opiskelun jaksolla opiskelijat kokoontuivat välitehtävien merkeissä tutorien johdolla omissa seurakunnissaan.

4.2.3. Opetuksen järjestelyt ja menetelmät

Joensuun vapaaopiston pilotissa opiskelijat muodostivat neljä ryhmää. Ryhmät olivat: 1) RATI, jonka tavoitteena oli saada aikaan opas yhdistyksille ja järjestöille tiedotuksen ja rahoituksen järjestämisestä, 2) LEHMON MAMMAT, jonka tavoitteena oli organisoida kylätoimintaa, 3) JÄRJESTÖPÄIVÄ, jonka tavoitteena oli saada aktiiviset toimijat verkostoitumaan ja järjestää yhteinen tapahtuma, 4) KOTIEN PUOLESTA, joka organisoii kansanliikkeen ja adressin Rantakylän laboratoriopalvelujen säilyttämiseksi. Ryhmät laativat opintojen alussa itselleen ROPS:it.

Pilotin opiskelijat kokoontuivat yhteisiin tapaamisiin n. 8 kertaa lukukaudessa, lisäksi oli pienryhmätapaamisia 4-5 kertaa / lukukausi. Pääpaino opiskelussa oli kunkin ryhmän oma projekti,

kansalaistaitoja siis opiskeltiin käytännön kautta. Opiskelu oli yhteisiä kokoontumisia, pienryhmätyöskentelyä, keskusteluja, luentoja, vierailijoita. Opiskelijat osallistuivat myös vapaaopiston kurssitarjontaan. Sisällöt painottuivat järjestöosaamiseen ja vaikuttamismahdollisuuksiin.

Kansan sivistystyön liitto (KSL) järjesti opinnot monimuotoisina lähi- ja etäopetuksena. Myös verkko-opiskelua kokeiltiin, mutta sitä häyttasi alustan keskeneräisyys. Kansalaisopintojen kokonaisuus toimi KSL:n jäsenjärjestöjen mahdollisuutena rakentaa oman toimintansa tueksi opinnollinen prosessi. Kansalaisopinnot –kokonaisuuden tavoitteet ja sisällöt suodatettiin oman jo olemassa olevan toiminnan rakenteisiin. Eläkeläisryhmä koosti portfolioita osaamisestaan. Portfoliotyöskentelyyn annettiin ohjausta koko prosessin ajan.

Kiljavan opistossa käytettiin sekä lähitapaamisia että etätehtäviä. Opintokokonaisuus rakentui Kansalaisopintojen suositusten oppisisällöistä siten, että opiskelija koosti sisällöt oman ympäristönsä jo olemassa olevasta kurssitoiminnasta, järjestelytehtävistä, kirjallisuudesta ym. Ay-aktiiveille oli myös kerääntynyt paljon hyväksiluettuja opintoja, joten opitun tunnustamisen prosessi näkyi Kiljavan pilotissa erityisen hyvin.

Kristillisen opintokeskuksen I-pilotissa opetus toteutettiin kontaktiopetuksena ja etätehtävinä sekä tutor-ryhmien kokoontumisina. Hankkeen etenemisestä vastasi ohjausryhmä. Ohjausryhmän jäsenet toimivat kouluttajina. Koulutus koostui siis 14 Maallikkokoulun moduulista. Oppimisesta pidettiin oppimispäiväkirjaa, opintojen päätösvaiheessa tehtiin lopputyö. Opintomatka suuntautui Joensuun yliopiston teologiseen tiedekuntaan.

Kristillisen opintokeskuksen II-pilotissa valmiuksia ja opittua arvioitiin sekä alku- että loppuarvioinnilla. Opiskelijat tekivät myös opintoihin liittyvän päättötyön. Opetusmenetelmät rohkaisivat vuorovaikutteisuuteen. Koulutuksen pääteemat olivat:

- Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa
- Luottamushenkilönä vaikuttaminen: luottamushenkilön vaikutus, vuorovaikutus- ja ihmissuhdetaidot, suunnittelusta kehittämistoimiin

Maaseudun sivistysliitto MSL:n pilotin tavoitteena oli kehittää osallistujien kykyä hoitaa erilaisia luottamustehtäviä. Opiskelu sisälsi lähiopetusjaksoja, valinnaisia etätehtäviä ja tietoverkon kautta toteutetun ryhmä- ja yksilöohjauksen. Opiskelijat kokosivat oppimiskansion opituista asioista. Opinnot jakautuivat kolmeen opintokokonaisuuteen:

- Paikallinen ja eurooppalainen vaikuttaminen
- Oppiva toimija: kokous- ja neuvottelutaito, esiintymistaito, kirjallinen viestintätaito, mediataito, kampanjointi- ja projektinhallinta
- Alueellinen ja valtakunnallinen vaikuttaminen

OK-opintokeskuksen opinnot noudattivat suositusten raamia. Tavoitteena oli kansalaisuuden ymmärtäminen ja aktiivisen kansalaisuuden opiskelu jokaisen omista lähtökohdista käsin. Opiskelu sisälsi seminaareja, kontaktiopetusta ja verkko-opetusta. Verkko-alustaa käytettiin monipuolisesti työskentelyn jokaisessa vaiheessa. Kaikilla opiskelijoilla oli oma henkilökohtainen tutor.

Kansalaisfoorumi SKAF toteutti kansalaisopinnot monimuoto-opetuksena. Työskentely tapahtui pääasiassa virtuaaliluokassa. Menetelminä käytettiin mm. oppimispäiväkirjaa ja -tehtäviä, vertaisarviointia, tiimityöskentelyä ja opintopiiriä. SKAF:n toteuttamissa opinnoissa näkökulma kansalaistoimintaan rakennettiin opiskelijoiden roolin mukaisesti (kansalaisjärjestötoimijat). Painopisteenä olikin aktiivisuuteen ja osallisuuteen innostaminen ja näkökulmana toimintaan innostajan/toiminnan käynnistäjän ja tukijan rooli. Siksi opintojen pääteemat olivat:

- Kansalaistoiminnan näkymät ja haasteet järjestöissä ja omassa toimintaympäristössä
- Innostaminen ja dialogi (vuorovaikutuksen ja vaikuttamisen) toimintatapoina
- Toimintatutkimus kansalaistoiminnan kehittämisen välineenä

Työväen sivistysliitto TSL Iisalmen Näpsät-ryhmä kokoontui 14 kertaa yhteisiin ryhmäistuntoihin. Ryhmä teki itselleen ROPS:in. Menetelminä olivat kokemuksellisen oppimisen menetelmät, luennot, analyysit, itsenäiset tehtävät, keskustelut ja portfolioit. Kokemuksellisen oppimisen kohokohta oli valmistautuminen ja osallistuminen Kohiseva Kokka –kirkkovenesoutuun (Minä toimijana –osio). Ryhmäläiset pitivät oppimastaan oppimispäiväkirjaa. Näpsät esitteli toimintaansa kronikan muodossa (ks. liite 1) TSL:n pilottien loppuseminaarissa Korpilahdella 16-17.10.2004.

Työväen sivistysliitto TSL Joroisten Kartanon väki-opintokerho valitsi aiheekseen siis Kansalaisopinnot. Ryhmä on kokoontunut yhteen jo kuudetta vuotta. Opintokerho kokoontuu kerran viikossa. Ryhmä teki itselleen oman ROPSin. Valinnaisina opintoina suoritettiin Hygieniapassi sekä taidolla työelämässä –jakso. Ryhmä osallistui TSL:n Yhdessä jaksamme paremmin –kurssille sekä KTV:n opintotoiminnan kursseille. Projektityönä suunniteltiin ja toteutettiin Iloa vanhuksille –tapahtuma. Opetuksessa käytettiin oppimispäiväkirjaa, tehtiin etätehtäviä ja täytettiin portfolioa.

Työväen sivistysliitto TSL Jyväskylän Aktiivat-ryhmä teki ROPSia itselleen lähes koko syyskauden. Ryhmän toiminta oli ajoittain vaikeaa. Ryhmä toteutti Minä toimijana –jakson osallistumalla eri tapahtumiin tai projekteihin sekä tekemällä oppimastaan raportit. Valinnaiset opinnot suoritettiin osallistumalla TSL:n viikonloppukursseihin. YLE:n Kansalaisen ABC muodosti ryhmän toiminnan rungon. Ohjelmat herättivät paljon keskustelua. Opetusmenetelminä toimivat myös luennot ja muistiinpanot.

Ylitornion kr. opiston opintojen tavoitteena oli perehdyttää Tornionlaakson seurakuntien luottamushenkilöt seurakunnan toimintaan, toimintaympäristöön ja kirkolliseen vaikuttamiseen sekä vahvistaa luottamushenkilöiden persoonallisuutta. Opiskelijat laativat opintojen alussa seurakuntakohtaisen oppimissuunnitelman. Opintojen teemoina olivat mm. Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa ja Luottamushenkilönä vaikuttaminen. Käytännön toimintana opiskelijat toteuttivat omaan seurakuntaansa strategisen suunnitelman.

4.2.4. Opiskelijoiden palaute

Joensuun vapaaopiston pilotissa opiskelijapalaute oli varsin positiivista. Omiin ja ryhmän tavoitteisiin päästiin aika hyvin. Ongelmia tuotti lähinnä yhteisen ajan löytyminen, atk-taitojen puute, lastenhoitopulmat ja samanaikainen muu koulutus. Opintojen käytännönläheisyyttä kuvaa hauskaasti erään opiskelijan palaute:

- *Paljon hulinaa ja käytännön toimintaa, enemmän opintoja kansalaisuudesta (velvoitteet, vastuut), EU-tietoutta lisää, vierailut, laki*

KSL:n pilotissa eläkeläisryhmän palautteet olivat pääosin positiivisia. Portfoliotyöskentely oli motivoinut kaikkia eläkeläisryhmään osallistuneita. Kurssilla herännyt ajatus:

- *Järjestötyö tarvitsee nauruterapiaa ja käsikirjan!*

Kiljavan opiston palautteet olivat positiivisia:

- *Kurssi on antanut minulle reilusti enemmän kuin luottamusmiehen perus- ja jatkokurssit yhteensä niin tietoja, taitoja kuin myös psyykkisiä ominaisuuksia.*
- *Mielestäni tällainen Aktiivinen kansalainen –kurssi voisi olla luottamusmieskurssin yksi osakurssi.*
- *Ehkä liitossa ei ymmärretä, kuinka hyvästä asiasta tässä kurssissa on kysymys. Juuri niitä asioita, mitä liitto itse ajaa, harjoitellaan käytännössä. Ja vielä annetaan todistus, josta on etua jatko-opinnoissa.*

Kristillisen opintokeskuksen I-pilotissa opintoja arviointiin seuraavasti: 88 % osallistuneista näki, että opinnot palvelivat omia asetettuja tavoitteita. 82 % katsoi, että opinnot auttoivat kirkon toiminnan hahmottamisessa ja ymmärtämisessä. 75 % vastasi rohkaistuneensa osallistumaan opintojen kautta johonkin seurakuntatoiminnan muotoon (mahd. uuteen). Opintojen järjestelyihin opintoryhmä oli kokonaisuudessaan erittäin tyytyväinen. Kirjattuja mielipiteitä opinnoista:

- *Sain uusia näkökulmia.*
- *Oma henkinen kasvu ja lisää luottamusta.*
- *Tiedollinen anti on ollut monipuolista.*

Kristillisen opintokeskuksen II-pilotissa opiskelijat arvioivat opintojaan ja opittua annettujen aihepiirien kautta asteikolla 1-6. Kuusi (6) oli erinomainen. Aihepiireinä olivat mm. luottamushenkilöiden rooli ja mahdollisuudet vaikuttaa (vastausten ka 3,7), seurakunnan ja kirkon hallinto (vastausten ka 3,4), hallintomenettely (vastausten ka 3,2), kokoustyöskentely (vastausten ka 4,4), seurakunnan toiminta (vastausten ka 4,2). Vapaita vastauksia:

- *Koulutus on ollut antoisa, antanut paljon uutta tietoa ja ymmärrys asioista on kasvanut.*
- *Koulutus tärkeää, koska tehtävässä ei riittävästi aikaa - uusi luottamushenkilö - ja koulutus on siksi tärkeää.*

Maaseudun sivistysliitto MSL:n palautteissa korostuivat vaikuttamisen taitojen lisääntyminen. Erityisesti kiitettiin esiintymistaidon ja itseluottamuksen kehittymistä. Opiskelijat olivat aika tyytyväisiä opintojen järjestelyihin. Toisilta oppiminen ja verkostoituminen mainittiin kurssin hyviksi puoliksi. Lähijaksoista pidettiin erityisesti, mutta etätyöskentelyyn ei ehditty panostaa riittävästi. Koulutuksen markkinoinnista opiskelijat olivat sitä mieltä, että koulutusta tulisi markkinoida suoraan kunnallisjärjestöihin piirijärjestöjen lisäksi.

OK-opintokeskuksen opiskelijapalautteissa tuli esille mm. se, että opetusohjelma ja sen tavoitteet koettiin epäselviksi. Opintoihin orientoitumisen vaihe ilmeisesti aiheutti hämmennystä pitkin

matkaa. Tutorointi oli kaikkien mielestä tärkeää opintojen onnistumiselle. Pohdintaa aiheutti myös opintokokonaisuuden pituus, tavoitteet ja sisällöt: Miten kokonaisuus soveltuu sellaisille, jotka eivät jo valmiiksi ole aktiivisia?

SKAF:n pilotissa opiskelijoiden palautteessa painottuivat keskeisten käsitteiden päivittäminen ja pohdinta järjestöllisen sivistystyön kontekstissa, tietoisuuden lisääntyminen kansalaistoiminnan haasteista, ajatusten vaihtaminen ja erilaisten näkökulmien ja työmenetelmien saaminen (mm. toimintatutkimus) sekä verkko-opiskelukokemusten saaminen ja hyödyntäminen. Itseopiskelu ja aikataulusta kiinni pitäminen koettiin työlääksi, eikä vertaistutoroinnin idea aina toteutunut. Myös toimintatutkimuksellisen otteen säilyttäminen omassa työssä oli joillekin opiskelijoille työlästä.

Työväen sivistysliitto TSL Iisalmen Näpsät-opintokerho oli erittäin tyytyväinen opintoihin. Ryhmän arvioita yhteisestä työskentelystä:

- *Yhdessä tekeminen ja tutustuminen uusiin ihmisiin, sosiaalisuus, uuden oppiminen ja itsensä kehittäminen.*
- *Oppi soutamaan samaan tahtiin että päästään tavoiteltuun päämäärään...atk:n käyttöä.*
- *Atk:n taitojen uusiminen, ryhmäopiskelu, sosiaalista kanssakäymistä, oppi perustelemaan kantansa.*

Työväen sivistysliitto TSL Joroisten Kartanon väki –opintokerhon palautteet olivat myös positiivisia ja hehkuttivat saaneensa:

- *Uutta rohkeutta ja intoa lähteä opiskelemaan jatkossa uutta asiaa, yhteenkuuluvaisuuden tunne, tiimityöskentely, hygieniapassi, kurssit hyviä, esiintymisvarmuus lisääntynyt.*

Työväen sivistysliitto TSL Jyväskylän Aktiivat-opintokerhon mielestä ryhmässä oli joskus vaikeaa pitää aisoissa rönkyily muihin asioihin, ajan järjestäminen eri toimijoiden välillä sekä vaikeuksia hahmottaa, mitä oli tarkoitus tehdä. Myös kieliongelmia esiintyi. Arviot olivat kuitenkin myös positiivisia:

- *Jokainen voi vaikuttaa, mielekästä sosiaalista toimintaa, uusia näkökulmia, irti arkielämästä, saada muita kiinnostumaan kansalaistoiminnasta.*

Ylitornion kr. opiston pilottikoulutuksessa opiskelijoiden tavoitteita olivat mm. tiedonsaanti seurakunnan luottamushenkilön roolista ja hallinnon menetelmistä sekä saada varmuutta luottamushenkilönä toimimiseen. Kouluttajia kiiteltiin paneutumisesta ja opintojen nähtiin antavan perusteelliset tiedot luottamushenkilönä vaikuttamisesta. Vuorovaikutus muiden luottamushenkilöiden kanssa koettiin tärkeäksi, ja opintojen kautta löydettiin yhteistyömahdollisuuksia. Opinnoissa hyvänä nähtiin itseymmärryksen kasvu, opiskelijat saivat myös lisää rohkeutta osallistumiseen. Kehittämisehdotukset olivat erilaisia: osa toivoi enemmän etätehtäviä ja hitaampaa asioiden käsittelyä lähipäivinä, jotkut kaipasivat lisää syventävää koulutusta ja toiset taas kokivat koulutuksen liian vaikeaksi ja laajaksi. Noin 70 % osallistujista koki saaneensa riittävästi ohjausta ja noin puolet olisi kaivannut lisää kokoontumisia omassa seurakunnassa.

4.3. Linjaopiskelijat

Esiteltävien ryhmien listaus:

- Alkio-opisto
- Itä-Hämeen opisto
- Seurakuntaopisto

4.3.1. Opiskelijat

Alkio-opiston pilotissa oli aluksi seitsemän (7) linjaopiskelijaa, joista kuusi (6) suoritti opinnot loppuun. Opintojen tavoitteena oli kehittää omia kansalaistoiminnassa tarvittavia tietoja ja taitoja sekä saada käytännön kokemusta erilaisten tapahtumien ja tilaisuuksien järjestämisestä.

Itä-Hämeen opiston pilotissa oli mukana 15 opiston linjaopiskelijaa, jotka olivat iältään 18-25-vuotiaita. Aloittaneista yhdeksän (9) suoritti koko opintokokonaisuuden loppuun.

Seurakuntaopiston pilotissa linjaopiskelijat suorittivat osiksi pilkottua kansalaisopintojen kokonaisuutta. Osanottajamäärä vaihteli moduuleittain.

4.3.2. Opintojen aikataulu ja laajuus

Alkio-opiston pilotti aloitettiin 25.8.2003 ja päätös oli 7.5.2004. Opintojen laajuus oli 5 ov. Minä toimijana –osion opiskelijat tekivät toimimalla opistoyhteisössä. Siihen kuului kurssien järjestämistä, toimintapäivien suunnittelua ja toteutusta sekä Päijännehihto -tapahtuman suunnittelua ja toteutusta.

Itä-Hämeen opiston opinnot toteutettiin osana kasvatusalan linjan ja oikeus- ja valtiotieteen linjan opetusta. Opinnot ajoituivat ajalle: 24.9.2003-4.5.2004. opinnot toteutettiin 5 ov:n laajuisina.

Seurakuntaopiston pilotti toteutettiin lukuvuoden 2003-2004 aikana, opinnot järjestettiin pilkottuina, mutta kuitenkin 5 ov:n suuruisina. Pilkkominen tarkoitti sitä, että eri moduuleihin osallistuivat eri opiskelijat.

4.3.3. Opetuksen järjestelyt ja menetelmät

Alkio-opiston ryhmä kokoontui säännöllisesti kerran viikossa. Opinnot nivoutuivat opiston normaaliopintoihin sujuvasti: toimittiin opistoyhteisössä, opintoihin sisällytettiin kursseja, joita opiskelija samanaikaisesti suoritti Alkio-opistossa sekä oltiin asuntolavastaavina. Opinnot painottuivat konkreettisiin aktiviteetteihin. Kokoontumiset olivat kontaktiopetusta, ryhmätöitä ja vierailuja, myös itsenäisiä tehtäviä tehtiin. Opintoihin kuului kolme opintomatkaa: Tampereelle, Jyväskylään ja Helsinkiin. Opintomatoilla tutustuttiin erityyppisiin kansalaistoiminnan ja vaikuttamisen muotoihin ja eri toimijoihin.

Itä-Hämeen opiston pilotissa yhtenä tavoitteena oli tiivistää yhteistyötä kasvatusalan ja oikeus- ja valtiotietieteellisen linja välillä. Koulutus toteutettiin lähiopetuksena kerran viikossa kahden oppitunnin ajan. Opetus noudatti VSY:n raamia ja opinnot olivat tavallaan räätälöityjä opintoihin osallistuvien opiskelijoiden linjakoulutukseen. Opinnoista pidettiin oppimispäiväkirjaa.

Pilotti herättää oleellisen kysymyksen kansanopistojen opetustarjonnan ja kansalaisopintokokonaisuuden suhteesta. Voiko kansalaisopinnot olla yksi kokonaisuus opistojen

tarjonnassa, josta sitten minkä tahansa linjan opiskelijat voivat valita opintoja? Vai muodostetaanko kansalaisopintojen opetussuunnitelma siten, että se rakentuu jo olemassa olevasta opintotarjonnasta, joka sinällään toteuttaa pikkuisen täydennettynä kansalaisopintojen kokonaisuuden. Sama kysymys koskee muitakin oppilaitosmuotoja. Kysymyksissä piilee kansalaisopintojen järjestämisen ongelmakohta ja opintokokonaisuuden ymmärtämisen solmukohta.

Seurakuntaopisto paloitteli siis opinnot, sillä yhtenäisinä pakettina tarjottu kokonaisuus ammatillisen koulutuksen vapaasti valittavien opintojen tarjottimella ei vetänyt (vrt. edellinen kappale). Kansalaisopintojen tavoitteet ja sisällöt vastasivat monien jo olemassa olevien seurakuntaopiston opintojen tavoite- ja sisältöaluetta. Kansalaisopintojen ja Seurakuntaopiston oman tarjonnan nivominen yhteen Seurakuntaopiston opetussuunnitelman kehittämisen yhteydessä nousi harkintaan. Pilotin nimi olikin: Vapaan sivistystyön kansalaisopintojen pilotointi sekä soveltaminen seurakuntaopiston opetussuunnitelmaan.

4.3.4. Opiskelijoiden palaute

Alkio-opiston pilottiin osallistuneilta kerättiin palautetta arviointilomakkeella ja loppukeskustelulla. Opiskelijat olivat pääosin tyytyväisiä opintoihinsa. Toiminnallista osuutta olisi opiskelijoiden mielestä voinut olla enemmän ja se olisi voinut olla monipuolisempaa, myös aktiivista keskustelua kaivattiin enemmän.

Itä-Hämeen opiston opiskelijoista osa (4) katsoi, että opinnot olivat auttaneet kansalaistoiminnan kenttien ja taitojen hahmottamisessa. Viisi (5) opiskelijaa oli sitä mieltä, että opinnot eivät auttaneet em. hahmotuksessa lainkaan tai auttoivat vähän. Kysymykseen kansalaisopintojen rohkaisevasta vaikutuksesta osallistua johonkin kansalaistoiminnan muotoon oli lähes yksimielinen vastaus kielteinen. Opettajat tulivat arviointipalautteen jälkeen tulokseen, että kansalaisopintokokonaisuudessa asioiden käsittelytapaa tulee muuttaa jatkossa, jotta tavoitteisiin päästään.

Seurakuntaopiston opiskelijoiden palautteet opintokokonaisuuden osista olivat pääosin positiivisia.

4.4. Työttömät, työelämän ulkopuolella olevat

Esiteltävien ryhmien listaus:

- Valkeakoski-Opisto
- Haapaveden kansalaisopisto

4.4.1. Opiskelijat

Valkeakoski-Opiston pilottihanke Kontaktia kansalaisuuteen kohdennettiin työelämän ulkopuolella oleville henkilöille. Pilotin haasteellisin tehtävä oli rekrytointi. Ohjaava opettaja ja opiston koulutussuunnittelija tekivät yhteistyötä paikallisen työvoimatoimiston kanssa sekä markkinoivat opintoja omassa esitteessään ja paikallislehdessä. Tämän jälkeen markkinointia henkilökohtaistettiin: markkinointikirje lähetettiin työelämän ulkopuolella olevalle sadalle opiston kurssilaiselle. Opinnot aloitti yhdeksän (9) henkilöä, joista kaksi lopetti. Koulutuksen suoritti loppuun seitsemän (7) henkilöä, neljä miestä ja kolme naista. Osallistujista neljä oli eläkkeellä, kolme työttömänä. Iältään osallistujat olivat 57 – 76-vuotiaita. Pohjakoulutuksena oli kuudella henkilöllä kansakoulu, yhdellä keskikoulu.

Haapaveden kansalaisopiston hankkeessa oli mukana yhdeksän (9) opiskelijaa, joista viisi (5) sai todistuksen opinnoistaan. Hanke tehtiin työttömien ja työttömyysuhan alaisille opiskelijoille ja se toteutettiin Työttömien yhdistyksen tiloissa.

4.4.2. Opintojen aikataulu ja laajuus

Valkeakoski-Opiston pilotissa kansalaisopintojen laajuus oli 5 ov. Opinnot toteutettiin 29.9.2003 – 29.3.2004. Koulutus oli monimuoto-opetusta. Lähipäivien lisäksi oli etä- ja itseopiskelua. Lähiopetus järjestettiin 2 h/vko.

Haapaveden kansalaisopistossa opinnot toteutettiin ajalla 10.3-17.2.2004. Opintojen laajuus oli 5 ov.

4.4.3. Opetuksen järjestelyt ja menetelmät

Valkeakoski-Opiston pilotissa opetusmenetelminä käytettiin opetuskeskustelua, lyhyitä alustuksia, ryhmätöitä ja tutustumiskäyntejä. Koulutuksen tavoitteissa painottuivat osallisuuden tukeminen ja aktivoituminen. Sisällöt noudattivat suositusta. Pilottiryhmän vetäjä toimi pääasiassa kouluttajana. Vierailevia kouluttajia oli mm. vapaaehtoistyöstä, internetin käytöstä, ensiavusta ja esiintymistaidoista. Opetuksen haasteena oli kohderyhmän ikä ja alhainen pohjakoulutus. Opiskelijoilla oli vähän kokemusta opiskelusta ja oppimisesta.

Valkeakoski-Opiston opintoryhmässä tutustumiskäynnit olivat antoisia: ryhmä kuuli mm. kuntalaisaloitteen tekemisestä ja vieraili käräjäoikeudessa, hoiva- ja kuntoutusyksikkö Hoikuun, paikallislehden toimitukseen sekä kirjastoon. Osallistujat toimivat vapaaehtoistyössä: vanhustyössä, satupappana avoimessa päiväkodissa, seurakunnan avustustyössä Venäjällä, lasten hoitotyössä sekä taideyhdistyksessä.

Haapaveden kansalaisopiston pilotti aloitettiin projektiopinnoilla. Opiskelijat suunnittelivat ja toteuttivat ympäristötaideteoksen Haapaveden Folk ry:n esiintymislavalle. Projektityö toimi erinomaisesti ryhmäytymisen ja sitoutumisen käynnistäjänä! Opiskelijat käyttivät kansalaisen ABC-ohjelma-antia, kuuntelivat luentoja, yksilö ja ryhmätehtäviä.

4.4.4. Opiskelijoiden palaute

Valkeakoski-Opiston opiskelijat olivat tyytyväisiä opintoihin. Ohjelma oli ollut monipuolinen ja vaihteleva, kouluttajat innostuneita ja kannustavia. Opiskelijoiden tavoitteet vaihtelivat: osa halusi tietoa yhteiskunnallisista asioista, osalle koulutus toi vaihtelua arkeen sekä mahdollisuuden tutustua kohteisiin, joihin ei muuten olisi päässyt. Kehittämistoiveina oli lähes jokaisella tietoteknisten valmiuksien kehittäminen.

Opiskelijat saivat uusia tietoja, taitoja ja kokemuksia. Ryhmän sosiaalinen merkitys oli tärkeä. Arvojen ja ihmiskäsitysten pohdinta koettiin mielenkiintoiseksi ja avartavaksi.

Haapaveden kansalaisopiston opiskelijapalautteissa opintokokonaisuus todettiin hyväksi, aihekokonaisuudet mielenkiintoisiksi ja tärkeiksi. Opiskelijat ovat valmistautuneet vierailevien luennoitsijoiden tuloon kiittävästi ja heillä on ollut omakohtaisia kysymyksiä, joihin he ovat hakeneet vastausta. Keskustelu on jatkunut pitkään, jopa päiviä esitysten jälkeen.

4.5. Kuntalaiset ja kyläaktiivit

Esiteltävien ryhmien listaus:

- Heinolan kansalaisopisto
- Hyvinkään kansalaisopisto
- Mikkelin kansalaisopisto

4.5.1. Opiskelijat

Heinolan kansalaisopiston pilotin nimi oli: Jokamiehen ja –naisen kansalaisopinnot. Opintoihin osallistui kahdeksan (8) opiskelijaa, joista viisi (5) suoritti koko 5 ov:n kokonaisuuden.

Hyvinkään kansalaisopisto toteutti kansalaisopintokokonaisuuden Hyvinkää kotikaupungiksi – nimisenä. Opiskelijoita oli 13, joista naisia kahdeksan (8) ja miehiä viisi (5). Opiskelijat rekrytoitiin opiston esitteen kautta.

Mikkelin kansalaisopiston pilotin rekrytoinnissa oltiin yhteydessä kaupungin sosiaalipalveluihin ja asuntotoimistoon, työvoimatoimistoon ja työllistymisen palvelukeskus Reittiin. Asiakkaille jaettavaksi tehtiin tiedotteita kansalaisopisto-opiskelusta ja kansalaisopinnoista. Ohjaava opettaja kävi esittelemässä opintoja Aikuiskoulutuskeskuksessa ja oli opinnoista yhteydessä paikallisiin lukioihin. Alkavista kansalaisopinnoista oli myös lehtiartikkeleja. Elokuussa opinnoista laitettiin tiedote paikkakunnan järjestöille, kaupunginosaseuroille ja kylätoimikunnille.

Rekrytoinnissa oli kuitenkin hankaluuksia. Kaikki ryhmään ilmoittautuneet opiskelijat tulivat ryhmään opiston esitteessä olleen informaation perusteella. Ryhmään ilmoittautui kuusi opiskelijaa, joista yksi kävi ainoastaan yhden kerran ja yksi opiskelija joutui keskeyttämään opinnot sairauden vuoksi kevätlukukauden alkaessa. Opiskelijoista neljä oli naisia ja yksi mies. Nuorin opiskelija oli 21-vuotias ja vanhin 51-vuotias. Kaikki olivat erittäin aktiivisia ja osallistuivat kokoontumisiin säännöllisesti.

4.5.2. Opintojen aikataulu ja laajuus

Heinolan kansalaisopistossa pilotti ajoittui ajalle 1.3.-18.10.2004 ja opintokokonaisuuden laajuus oli 5 ov.

Hyvinkään kansalaisopistossa opinnot aloitettiin 8.10.2003 ja päätettiin 24.3.2004. Opintojen laajuus oli 5 ov.

Mikkelin kansalaisopistossa opinnot aloitettiin 8.9.2003 ja saatiin päätökseen 27.4.2004. Kolme opiskelijaa suoritti 6 opintoviikkoa. Yksi opiskelija suoritti 4 opintoviikkoa.

4.5.3. Opetuksen järjestelyt ja menetelmät

Heinolan kansalaisopistossa opinnot noudattivat suositusta. Ryhmän toiminta alkoi yhteisellä orientaatiojaksolla, Minä oppivana toimijana –jakso suoritettiin Heinolan kansalaisopiston luentosarjaan osallistumisena. Sarjan aihepiiri oli Euroopan nykytila ja tulevaisuus. Osa kokonaisuuden suorituksista tuli 1) Heinolan kansalaisopiston kursseista ja 2) aikaisempien opintojen hyväksilukemisesta.

Opintoryhmä kokoontui lähes viikoittain 2-4 tunnin yhteistapaamiseen sekä kävi yhdessä seuraamassa luentoja ja muita tapahtumia. Lisäksi opiskelijat tekivät yksilötehtäviä, lopputöitään ja

hyväksiluettavia opintoja. opintoryhmässä vieraili kolme (3) paikallista vaikuttajaa ja opintoryhmä kävi seuraamassa Heinolan kaupunginvaltuuston kokousta. YLE:n Kansalaisen ABC-ohjelmien jaksoja seurattiin, ja tulokset purettiin yhteisissä tapaamisissa.

Hyvinkään kansalaisopiston ryhmä kokoontui syyskaudella kahdeksan (8) kertaa ja kevätkaudella yhdeksän (9) kertaa kolmen oppitunnin mittaisiin tapaamisiin. Hanketyöskentely tehtiin pienissä ryhmissä, pienryhmätyöskentelyyn käytettiin paljon aikaa oppituntien ulkopuolella. Opiskelijoiden tavoitteena oli tutustuminen kotikaupunkinsa historiaan sekä tutustuminen uusiin ihmisiin. Opinnot toteutettiin teemojen kautta luentoina, pienryhmätyöskentelynä, yhteisinä keskusteluina ja opintoretkinä. Teemat kytkettiin kansalaisvalmiuksia vahvistaviin aiheisiin. Teemat olivat:

- Kulttuuripersoonat
- Modernismi ja Hyvinkää
- Opintoretki Aseman puukoululle
- Hanketyöskentely
- Lean kuvagallerian aarteita

Mikkelin kansalaisopistossa opinnot toteutettiin suosituksen mukaisesti. Opiskelijoiden opinnoilleen asettamia tärkeimpiä tavoitteita olivat:

- tietojen saaminen omista oikeuksista ja velvollisuuksista, jotta olisi valveutuneempi kansalainen
- oppia tulemaan aktiivisemmaksi kansalaiseksi ja saada tietoa erilaisista laeista ja oikeuksista
- yleissivistyksen lisääminen ja ”aukkojen” täydentäminen yleistiedoissa
- saada lisää tietoa vaikuttamisen mahdollisuuksista ja yhdistys- ja järjestötoiminnasta
- saada yleiskuva yhteiskunnan toiminnoista instituutioista
- valmiuksien saaminen järjestötoiminnalle

Opintojen osiot olivat Minä kansalaisena, Uskallan puhua, Ryhmänvetäjän kurssi, Vuorovaikutus ja elämän ratkaisut, Minä toimijana (oma hanke), HOPS ja oman oppimisen arviointi.

Opinnoissa käytettiin materiaalina mm. VSY:n tukimateriaalia sekä Kansalaisen ABC-ohjelmia. Opintoryhmä tutustui mm. internetissä julkishallinnon sivustoihin ja sähköisiin palveluihin sekä verkkovaikuttamiseen. Lisäksi tehtiin tutustumiskäyntejä (valtuuston kokous, kuntalaisen illat). Opiskelijat pitivät koko opintojen ajan oppimispäiväkirjaa sekä syksyllä mediapäiväkirjaa, jota he syyskauden päättyessä esittelivät. Kaikkiin osioihin sisältyi runsaasti itsenäistä työskentelyä.

Oppimisen edistymistä arvioitiin oppimispäiväkirjassa. Opiskelijoiden kanssa keskusteltiin henkilökohtaisesti opinnoista, oppimisesta, mahdollisista muutostoiveista. Opiskelija antoivat opinnoista myös kirjallista palautetta.

4.5.4. Opiskelijoiden palaute

Heinolan kansalaisopiston palaute kerättiin kirjallisena alussa keskivaiheilla ja lopussa. Opiskelijat kokivat kurssin onnistuneeksi, omat tavoitteet olivat toteutuneet. Keskustelua tavoitteista ja selkeyttä keskusteluteemoihin ja aihepiireihin kaivattiin lisää, myös pieni ryhmä koettiin toimintaa rajoittavaksi tekijäksi. Poimintoja opiskelijoiden antamista kommentteista:

- *Tietoa EU:sta, Heinolan hallinnosta ja asukasyhdistyksistä*

- *Vaikuttamiskanavia löytyi ja mahdollisuuksia itse vaikuttaa, mm. valtuustoehdokkuus ei olisi muuten toteutunut*
- *Joka kohdassa päästiin eteenpäin (tutustua Heinolaan, vaikutuskanaviin ja uusia ystäviä)*
- *Liian vähän kontakteja (pieni ryhmä/aika liian lyhyt 2 kk)*

Hyvinkään kansalaisopiston opiskelijapalautteissa yleistavoitteiden saavuttamista arvioitiin asteikolla 1-5 (1= erittäin huono, 5= erittäin hyvin). Opiskelijoiden palautteiden keskiarvoja kysymyksiin:

- 1) Kotikaupunkiin tutustuminen 4, 67
- 2) Oman paikkansa löytäminen Hyvinkäältä 3,7
- 3) Tutun ja turvallisen viiteryhmän löytäminen 3,78
- 4) Kotiseutuharrastuksen herättäminen 3,8
- 5) Hankkeen tekeminen ja arviointi 4,56

Mikkelin kansalaisopistossa tehtiin väliarviointi syyslukukauden päättyessä. Opiskelijoitten syksyn opinnoista antama palaute oli positiivista. Kaikki kokivat edistyneensä tavoitteitten saavuttamisessa ja opintojen sisältö oli vastannut tarpeita, aikataulu oli ollut sopiva ja menetelmiinkin oltiin tyytyväisiä. Opetuksen loputtua opiskelijoiden opinnoista antama palaute oli pelkästään positiivista: kansalaistoiminta ja sen periaatteet tulivat tutummiksi, myös Mikkelin järjestökenttä. Opintoihin osallistuneet ovat kehittyneet vuorovaikutus- ja ilmaisutaidoissaan siten, että heidän on aikaisempaa helpompi ottaa kantaa ja he ovat rohkeampia heittäytymään uusiin tilanteisiin. Kaiken kaikkiaan opintojen sisältö vastasi opiskelijoitten tarpeita.

5. PILOTOINTI JA KEHITTÄMISTYÖ

Kehittämistyötä kiiteltiin antoisaksi ja mielenkiintoiseksi. Rakentavat ja ajatuksia herättävät keskustelut koettiin usein seminaaripäivien parhaaksi anniksi. Kehittämisryhmän seminaaripäivien koettiin antaneen riittävät eväät koulutuksen vetämiseen. Seminaaripäivät oli hyvin suunniteltu ja tukena opintojen toteuttamiseen. Seminaaripäiviä oli riittävästi ja aikataulutus oli hyvä. Kansalaisopintohankkeen järjestäjiltä sai tukea ja kannustusta opintojen järjestämiseen. Kouluttajat näkivät, että ohjaava opettaja tarvitsee ehdottomasti koulutusta opintojen vetämiseen.

Ryhmin toimivuutta kritisoitiin. Osallistuminen oli kaikkien kouluttajien osalta laiskanlaista, joten siitä saatu hyöty jäi melko vähäiseksi. Ryhmix toimi kuitenkin hyvin tiedonvälityksessä.

Vapaan sivistystyön oppilaitokset lähestyivät kokonaisuutta erilaisista lähtökohdista. Yksi erityinen kehittämisen kohde pilottien raporteissa tuli esille: opintoja järjestävät tahot eivät aina olleet aivan selvillä, mihin ollaan ryhtymässä ja mistä lähtökohdista. Sinänsä kansalaisuusopinnot koettiin tärkeiksi, mutta selkeän lähtökohdan puuttuminen teki opintokokonaisuudesta varsinkin aluksi raskaan ja epämääräisen.

Oppilaitosmuoto	Opintojen painopiste	Miten näkyi sisällössä
Kansalaisopistot	Tavallisen kansalaisen näkökulma / työmuotona opintoryhmä	- Sisällöt monimuotoisia, paikallisiin aktiviteetteihin liittyviä - Kansalaisvaikuttaminen kokonaisuutena
Opintokeskukset	1) Mitä aktiivinen kansalaisuus merkitsee luottamusmiehen ja järjestötyöntekijän näkökulmasta 2) Tavallisen kansalaisen näkökulma / työmuotona opintokerho	1) Kunnallisvaikuttamiseen ja erilaisiin luottamustehtäviin fokusoituneet sisällöt 2) Paikallisiin aktiviteetteihin ja aktiiviseen toimijuuteen liittyviä sisältöjä
Kansanopistot	Täydentää kansanopistojen eri linjojen opintoja	- Opinnot integroitiin muihin opintokokonaisuuksiin - Opitun tunnustaminen nähtiin tärkeänä - Kansalaisvaikuttaminen kokonaisuutena

Taulukko 3. Opintokokonaisuuden sisällön painopiste oppilaitosmuodoittain

Toimenpide-ehdotuksia:

- Opintojen lähtökohdan selkiyttäminen ohjauksen, koulutuksen, lisäinformaation ja tuen avulla

6. SUOSITUS

Suositus koettiin toimivaksi ja asiakirjassa asetetut tavoitteet saavutettavissa oleviksi. Suositukseen on jätetty sopivasti liikkumavaraa erilaisia opintoryhmiä ja heidän tarpeitaan varten. Jotta koulutus pystyy vastaamaan opiskelijoiden tarpeeseen, opettajilla on oltava valmiutta rakentaa ja muuttaa sekä muokata opetusta ja toimintaa niiden mukaisesti. Suositus helpottaa oppilaitosten kurssien suunnittelua ja järjestämistä.

Opinnot ovat laajat, mutta toisaalta oppilaitokset voivat järjestää osasuorituksia. Kokeilua ei voi arvioidaan niinkään opetussuunnitelman perusteiden ja sisältöjen kuin ihmisissä tapahtuneiden muutosten näkökulmasta.

Toimenpide-ehdotuksia

- Suosituksen mukaiset opinnot tulee voida integroida luontevasti oppilaitoksen muuhun opetukseen
- Standardoitu tehtäväkokonaisuus tai yhteinen kriteeristö on luotava suosituksessa esitetyistä tavoitteista
- Suosituksen mukaisia opintoja tulee voida toteuttaa pilkottuina kokonaisuuksina

7. TUKIAINEISTO

Tukiaineistot saivat paljon kiitosta. Osassa piloteista kansalaisopintojen kouluttajan tukiaineistoa käytettiin paljon ja se koettiin hyvin toimivaksi. Tärkeää tukiaineiston käytössä on aineiston soveltaminen ryhmäkohtaisesti. Ennen kaikkea ryhmätehtävät saivat kiitosta. Toisaalta osa materiaalissa esitetyistä harjoituksista ei sovellu parhaalla tavalla aikuisryhmään. Samoin aineisto sai kritiikkiä akateemisuudesta ja teoreettisuudesta, eikä soveltunut suoraan esim. työelämän ulkopuolella olevien ja matalan pohjakoulutuksen omaavien opiskelijaryhmien opintoihin. Toisaalta materiaali tarjoaa laajuudessaan apua tuntien suunnitteluun ja pitämiseen myös hyvin erilaisissa ryhmissä.

Toisessa maahanmuuttajapilotissa käytettiin valikoivasti molempia tukiaineistoja, enemmän kuitenkin maahanmuuttajien omaa tukiaineistoa. Keskustelu- ja käsitekarttatehtävät olivat opiskelijoiden keskuudessa suosittuja. Samoin käytännön sovellustehtävät (esim. rikos ja oikeudenmukainen tuomio). Opiskelijat pitivät hyvinä käytännön elämää koskevia tehtäviä kuten esim. työelämä-osiossa vuosilomien laskeminen, vuosilomapalkan, lomarahojen laskeminen jne. Tällaisia tehtäviä kaivattiin tukiaineistoon. Toisessa maahanmuuttajakoulutuksessa kansalaisopintojen tukimateriaalista ei juurikaan ollut hyötyä opiskelijoille. Se on kielellisesti liian vaativaa heikon kielitaidon omaaville. Toisaalta kouluttajalle se antaa hyviä näkökulmia pohtia asioita. Maahanmuuttajien käyttöön tuotettu materiaali projekti valmistui sen verran myöhään, että pilotissa ei ehditty kokeilemaan sen materiaalia. Muutamia harjoituksia kokeiltiin ja ne havaittiin hyviksi.

YLE:n Kansalaisen ABC –ohjelmapaikka sai kiitosta, ja joissain piloteissa ohjelmat muodostivatkin selkärangan asioiden käsittelylle. Ohjelmissa tuli esiin sopivalla tavalla teoriaa ja käytäntöä. Ohjelmien pituus on sopiva. Myös nettisivut olivat apuna opinnoissa. Pilotit painottivat ohjelmien käyttömahdollisuuden turvaamisen tärkeyttä.

Toimenpide-ehdotuksia:

- Tukiaineistoa kehitetään ja päivitetään tarpeen mukaan
- Kansalaisen ABC-ohjelmat pyritään saattamaan lainattavaksi tai ostettavaksi aineistoksi

8. ARVIOINTI JA OPITUN TUNNUSTAMINEN

Opitun tunnistaminen ja tunnustamisen oli haasteellista ja monissa opinnoissa sitä ei tehty lainkaan.

Maahanmuuttajien kanssa tehdyissä piloteissa opitun tunnustamisesta ei kertynyt kokemusta, koska kenelläkään ei ollut käyppiä suoritettuja opintoja tai toimintaa Suomessa. Aiemmin opittua ja tehtyä ei otettu huomioon kuin teemojen ja sisältöjen valinnassa itse opetuksessa. Maahanmuuttajilla on kuitenkin opittua ennen Suomeen tuloaan. Opitun tunnustaminen on osa-alue, jota on kehitettävä jatkossa.

Monien pilotoijien mukaan opiskelijoilla ei ollut tarvetta aiemmin opitun tunnustamiseen. Myös kansalaisopintojen tunnustaminen jatkossa oli monille opiskelijoille tarpeetonta. Joka tapauksessa monien pilotoijien mielestä hyväksiluettavuus on hyvä olla mukana opinnoissa. Osa pilotoijista kertoi kuitenkin jatkossa rakentavansa opitun tunnustamisen käytänteet osaksi opintoja. Samoin opitun tunnustaminen voitiin määritellä laajasti: opitun tunnustamisena saatettiin nähdä se, että opintojen kuluessa opiskelijat kykenivät siirtämään oppimansa omaan käytännön toimintaansa.

Opitun näkyväksi tekemisen prosessin voi nähdä tärkeänä kansalaisopintojen yhteydessä siksi, että se antaa näytön kansalaisaktiivisuudesta. Tällaisella aktiivisuuden näytöllä on paljon käyttöä kuntavaikuttamisen, opintoihin hakeutumisen, työnhaun ja jopa valtiollisen vaikuttamisen konteksteissa.

9. YHTEENVETO JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET

Vapaan sivistystyön yhteisten tavoitteiden edistäminen ja opintokokonaisuuksien kehittäminen vapaan sivistystyön eri työmuotojen edustajista kootussa ryhmässä näyttää toimivan kehittämishankepohjaisen työskentelyn kautta. Pilotointien mukaan positiivista on ollut koko vapaan sivistystyön kentän edustuksen mukana olo. Piloteissa rikkautena ovat olleet osaavat, motivoituneet toteuttajat ja motivoituneet aikuisopiskelijat.

Tiedotus ja sen tehostaminen nähtiin edellytyksenä kansalaisopintojen toteuttamiselle. Opinnot ja sen sisältämät näkökulmat ovat uusia asioita. Opintokokonaisuutta on vaikea perustella, jos opiskelijat ja/tai uudet toteuttajat eivät tiedä mitä ollaan tekemässä. Tiedotus onkin keskeinen haaste myös jatkossa. Koulutuksen toteuttajia tulee rohkaista tehokkaaseen tiedotukseen sekä oppimiskumppanuuksien ja oman kentän/paikkakunnan yhteistyötoimijoiden löytämiseen. Erityisesti järjestökentälle tulee korostaa opintojen mahdollistamaa tukea ja apua esim. omalle järjestölle. Järjestöpuolella painotettiin kohdistusta ja räätälöintiä. Opistokentällä laajempi tiedotus nähtiin mahdollisesti tehokkaampana. Tärkeää aina on syvälinen analyysi oppijan tarpeista.

Tiedotuksessa ensisijaisena haasteena VSY:n kannalta on tiedotus opistoille ja eri toimijoille sekä mahdollisten tulevien toteuttajien innostaminen opintojen suunnitteluun ja toteuttamiseen. Tämän lisäksi pilotoijat toivoivat valtakunnallista perustiedotusta VSY:ltä. Ongelmana on oppijälähtöisyyden ja yleistiedotuksen välinen ristiriita: toteutustapojen erilaisuus ei tule esiin yleistiedotuksessa eikä tiedotus näin puhuttele juuri ketään. Yleistiedotus voi jäädä liian pintapuoliseksi eikä kohdistu kehenkään. Alueellisella tiedotuksella voidaan paremmin kohdentaa tietyille kohderyhmille. Opintoluotsi on yksi mahdollinen valtakunnallisen tiedotuksen kanava. Tiedotus on tässäkin tapauksessa tehtävä ihmisen, ei organisaation näkökulmasta.

Suositus vapaan sivistystyön kansalaisopinnoista on toiminut hyvin oppilaitos- ja ryhmäkohtaisen opetussuunnitelman pohjana. Pilotointien mukaan suosituksen käytössä on korostettava suosituksenomaisuutta eli väljyyttä. Opinnot ovat laajat, mutta pilotointien mukaan viisi (5) opintoviikkoa on sopiva laajuus tällaisille opinnoille.

Pilotoijat esittivät suositusta koskevia kehittämissuhteita. Uusille toteuttajille tulisi antaa esimerkkejä siitä, miten suositusasiakirjaa on sovellettu oppilaitoskohtaisesti. Pilotoinnista tehtävä yhteenvetoraportti tulee tallentaa VSOP:n kotisivuille sekä levittää vapaan sivistystyön toimijoiden käyttöön. Oman suunnittelun ja pohdinnan osuutta suosituksen käytössä tulee korostaa – kouluttajakoulutus nähtiin tässä avuksi. Osioiden laajuuksien suhteen tulee korostaa väljyyttä ja sovellusten tekemistä myös suositusasiakirjan tekstissä. Suosituksen seuraavassa versiossa toivottiin hyödynnettävän nyt saadut kokemukset. Osallistujien näkökulma ja sen esiin tuominen nähtiin tärkeänä. Kansalaisopintojen ja Tietoyhteiskuntavalmiudet -opintojen integrointi sai kannatusta. Lisäksi maahanmuuttajaryhmän kanssa opinnot toteutetaan kouluttajan mukaan kansalaisopintoja tulisi yrittää saada kansallisesti osaksi kotoutumiskoulutuksen loppuvaiheen opintoja.

Pilotoijien mukaan tukiaineistot ovat laajoja ja niitä voidaan käyttää soveltuvin osin. Aineisto helpotti ohjaajan työtä ja myös yksilötehtävät toimivat hyvin korvaavina tehtävinä. Maahanmuuttajien kouluttajan tukiaineistossa taso on sopiva ja kieli selkeä. Joidenkin kohderyhmien näkökulmasta kansalaisopintojen tukiaineiston yksilötehtävät ovat kuitenkin liian

akateemisia, vaativia ja kirjallisia menetelmiä painottavia. Korjausehdotuksena esitettiin, että vastaustapana voi olla esim. keskustelu, mindmap tai ranskalaiset viivat. Toisaalta useimmissa tapauksissa kirjoittaminen ja puhuminen ovat vaikuttamisen edellytys. Pilotit toivoivatkin tukimateriaaliin lisää erilaisia kirjoitusviestinnän ohjeita sekä keskustelutekniikka-ohjeistusta sekä linkkejä www-keskustelupalstoille.

Vertaisohjaus herätti pilotteissa ristiriitaisia mielipiteitä. Pilotit toivoivat tukea VSY:ltä ohjaajakoulutuksen järjestämisessä kansalaisopintojen tuleville ohjaajille ja tutoreille. Myös kouluttajakoulutus nähtiin tärkeänä VSY:n tehtävänä.

Opitun tunnistamisen ja tunnustamisen käytäntöjen kehittäminen ja käyttöönotto osoittautuivat vaikeiksi. Opitun tunnistamisen välineinä mainittiin portfolio ja oppimispäiväkirja. Haasteena nähtiin, miten saadaan näillä välineillä näkyväksi tehdyille osaamiselle ulkopuolinen tunnustus. Oman osaamisen tunnustaminen ja tunnistaminen on kovin hankalaa paitsi opiskelijalle, myös koulutuksen toteuttajalle. Myös ryhmän oma osaaminen tulee tehdä opinnoissa näkyväksi ja ottaa käyttöön opinnoissa. Samoin ryhmän taso on otettava huomioon. Erilaisen ja eri paikoissa tapahtuneen oppimisen mittaaminen, tunnistaminen ja tunnustaminen on toteuttajien mukaan haasteellinen, mutta edelleen kehittämisen arvoinen asia.

Toimenpide-ehdotuksia

- Tietoa opintokokonaisuuden käytettävyydestä ja suorittamisen vaihtoehtoisuudesta pitäisi levittää: 1) Kokonaisuus voidaan suorittaa siten, että moduulit kerätään jo olemassa olevasta toiminnasta. Toiminnan on oltava sellaista, että suosituksen tavoite ja sisältö toteutuvat (ks. KSL:n ja Kiljavan opiston pilotit). 2) Kokonaisuus voi olla osa isompaa kokonaisuutta (ks. Viittakiven ja seurakuntaopiston pilotit). 3) Kokonaisuus voidaan suorittaa omana kurssina (ks. kansalaisopistojen pilotit).
- Opintokokonaisuuden ohjaajakoulutus tulisi järjestää VSY:n toimesta
- Opintokokonaisuuden järjestämisen tukeminen tulisi järjestää VSY:n toimesta
- Yhteistyötä viranomaistahojen kanssa kansalaisopintojen liittämiseksi osaksi maahanmuuttajien kotoutumiskoulutusta tulisi lisätä
- YLE:n Kansalaisopintoihin liittyvät ohjelmat pitäisi saattaa vuokrattavaksi tai ostettavaksi opiskeluaineistoksi
- Kansalliseen, paikallisia ja ammattialakohtaisia medioita hyödyntävään tiedotukseen tulisi panostaa
- Kansalaisopintojen yhteisten aloitus- ja lopetusseminaarien järjestäminen VSY:n toimesta paikallisesti niin, että kaikki syyskaudella tai kevätkaudella alkavat/loppuvat alueelliset pilotitryhmät voivat osallistua yhteisiin tapahtumiin (vrt. TSL:n pilotit).

10. LÄHTEET

Koulutus ja tutkimus 2003-2008. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriö.

Niemelä, Seppo. 1999. Teoksessa P. Sallila & S. Niemelä (toim.) *Sivistystyö osaamisyhteiskunnassa. Opintokeskus on kansalaisyhteiskunnan koulu. Aikuiskasvatuksen 40. vuosikirja*: Saarijärvi.

Parlamentaarisen aikuiskoulutustyöryhmän mietintö (3:2002). Opetusministeriö.

Suositus Vapaan sivistystyön kansalaisopinnoista. 2003. Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö: Helsinki.

VSY:n visioasiakirja 2005. Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö ry: Helsinki.

11. LIITTEET

1. Case 1: Hyvinkää kotikaupungiksi –kansalaisopinnot / hankkeen loppuraportti.
2. Liite 1: TSL:n Iisalmen Näpsät -ryhmän kronikka toiminnastaan.